

Källkritik på nätet

Övningar

GY

.se | webbstjärnan

Fundera!

Text

Bild

Film

Ljud

Animation

.se | webbstjärnan

I vilket sammanhang är källan publicerad?

Social plattform

Fristående sajt

Vem är personen som har delat källan? Titta på profilsidan.

Vem är personen/företaget/organisationen som ligger bakom sajten? Titta på www.iis.se.*

Vad brukar den här personen dela annars?

Är det samma person som skapar innehållet på sajten? Titta på Om-sidan.

Är det en "riktig" person?

Vet du att vi har släppt en guide om källkritik? Du kan ladda ner den här: www.webbstjarnan.se/kallkritik

Skulle du tro på Harry Potter om han delade väderleksrapporten från Kurredutt-ön?

Har personen delat eller skapat källan själv?

Stämmer syftet överens

Källkritik på nätet

- övningar

Version 1.0 2014

Texten skyddas enligt lag om upphovsrätt och tillhandahålls med licensen Creative Commons Erkännande 2.5 Sverige vars licensvillkor återfinns på creativecommons.org, för närvarande på sidan creativecommons.org/licenses/by/2.5/se/legalcode.

Illustrationerna skyddas enligt lag om upphovsrätt och tillhandahålls med licensen Creative Commons Erkännande 2.5 Sverige vars licensvillkor återfinns på creativecommons.org, för närvarande på sidan creativecommons.org/licenses/by/2.5/se/legalcode

Vid bearbetning av verket ska .SE:s logotyper och .SE:s grafiska element avlägsnas från den bearbetade versionen. De skyddas enligt lag och omfattas inte av Creative Commons-licensen enligt ovan.

Författare: Kristina Alexanderson, Webbstjärnan

Formgivning: Therese Tjernström, Webbstjärnan

.se | webbstjärnan

Innehållsförteckning

Inledning	1
Skolans webbplats	2
Öva de källkritiska begreppen	4
Diskutera svårigheten med att granska digitala källor	5
Bloggen som källa	6
Vem äger domänen?	8
Hur kommer det sig att Wikipedia träffar så högt i Google?	9
Hur får du använda källor på internet?	10

Inledning

Detta är övningar till internetguiden Källkritik på Internet skriven av Kristina Alexanderson. Har du missat guiden kan du hitta den på www.webbstjarnan.se/kallkritik

Webbstjärnan är .SE:s skolsatsning

Delta i Webbstjärnan. Då får du:

1. Kostnadsfritt utbildningsmaterial, fria lärresurser och lärarseminarier, bland annat om att skriva webbanpassat, arbetsprocessen i webbprojektet och om källkritik och upphovsrätt på nätet.
2. Webbhotell och valfri ledig .se-adress så länge din sajt är med i Webbstjärnan.
3. Verktyg för webbpublicering.
4. Support från Webbstjärnan

De lag som uppfyller våra grundläggande villkor får diplom.

Du kan anmäla lag hela hösten och under första delen av vårterminen. Tävligen avslutas innan sommarlovet då vinnarna koras på vår stora prisutdelning.

Om Webbstjärnan (www.webbstjarnan.se)

Webbstjärnan är en del av .SE:s satsningar för att utveckla internet och internetanvändandet. I korthet går det ut på att vi ger lärare och elever som är verksamma i den svenska skolan möjligheten att få lära sig mer om hur internet fungerar genom att delta i tävlingen Webbstjärnan. Webbstjärnan är en skoltävling om att publicera sitt skolarbete på internet, och såväl grundskole- som gymnasieelever kan delta.

Om .SE (www.iis.se)

.SE (Stiftelsen för internetinfrastruktur) är en oberoende allmännyttig organisation som verkar för positiv utveckling av internet i Sverige. Vi ansvarar för internets svenska toppdomän .se, med registrering av domännamn samt administration och teknisk drift av det nationella domännamnsregistret.

Övning 1

Skolans webbplats

Besök din eller en annan skolas webbplats, för nu ska vi titta på den med källkritiska glasögon.

Beskriv webbplatsens innehåll. Vad möter en besökare?

Beskriv webbplatsens syfte. Det kan finnas flera, försök att identifiera webbplatsens syfte, eller syften. Är webbplatsens syfte främst att:

- Informera
- Sälja
- Underhålla
- Någonting annat?

Motivera ditt ställningstagande med hjälp av exempel från webbplatsen. Vilka bilder finns och vad fyller de för syfte?

Analysera webbplatsens innehåll utifrån de klassiska källkritiska kriterierna. Titta på innehållet och bedöm om källan är:

Äkta

Fundera och ta ställning till om webbplatsen är vad den utger sig för att vara. Hur vet en besökare det? Ta fram tydliga exempel.

Ta ställning till om det är en äkta eller falsk källa. Och visa det genom att berätta hur en besökare kan ta ställning till det. Hur vet du?

OBS! Glöm inte att motivera ditt ställningstagande.

Aktuell

Fundera och ta ställning till om informationen på webbplatsen är aktuell, eller inte. Hur vet en besökare det? Motivera och ta fram exempel. Resonera kring hur graden av aktualitet hos källan påverkar dess trovärdighet.

Oberoende

Fundera och ta ställning till källans oberoende. Hur bedömer du källans beroende? Titta på webbadressen, är webbplatsen fristående eller är den en del av en kommunal/koncerns webbplats? Till vilka andra webbplatser länkar webbplatsen? Är webbplatsen beroende av andra källor, om ja: hur framgår det?

Tendensiös

Fundera och ta ställning till om informationen på webbplatsen är vinklad och om ja: hur? Är informationen på webbplatsen vinklad? Finns det några dolda eller öppna värderingar som webbplatsen förmedlar? Om så är fallet, vilka?

När du tittat på de olika kriterierna bör du använda dina slutsatser för att kunna dra slutsatser om källans trovärdighet, glöm inte att koppla analysen om trovärdighet till din inledande analys kring webbplatsen syfte. Försök också att dra slutsatser om det är en tillförlitlig källa. Om ja, för vem eller vilka?

Övning 2

Öva de källkritiska begreppen

Låt eleverna resonera kring den klassiska källkritikens kriterier utifrån skolans webbplats.

Uppgiften är att söka information och granska skolans webbplats utifrån en av rollerna angivna nedan:

- En blivande elev
- En nyfiken förälder
- En arbetssökande lärare

Syftet med den här uppgiften är att medvetandegöra elever om att vi hanterar källor olika beroende på vilket syftet vi har med källanvändningen. En arbetssökande lärare söker kanske information om arbetstider, löner och arbetsvillkor. Medan en förälder söker annan information. Kan de båda hitta vad de söker på webbplatsen? Ser de på källan på olika sätt? Påverkar besökarens perspektiv källans trovärdighet?

Vi värderar källor olika beroende på vilken roll vi har när vi kommer i kontakt med den. Frågan som du tillsammans med dina elever bör fundera kring är om skolans webbplats fungerar på som en källa för dessa olika målgrupper. Finns det information för en blivande elev, en nyfiken förälder och en arbetssökande lärare? Och vilken information får de som är relevant för dem?

Tips!

Titta på "FIRST KISS a film by Tatia Pilieva" (www.youtube.com/watch?v=lpbDHxCV29A), fundera på om ni ser annorlunda på den här filmen när ni inser att det är en reklamfilm för ett jeansmärke. Vilken roll spelar syftet för hur vi ser på källan?

Övning 3

Diskutera svårigheten med att granska digitala källor

Fortsätt använda skolans webbplats som exempel.

Vilka svårigheter upplever du när du ska granska webbplatsen?
Resonera med dina elever kring de utmaningar som Internet medför för den som ska granska källor. Fundera på hur skolans webbplats hanterar:

- Olika medieformat
- Lättheten att ändra informationen
- Anonymiteten
- Besökares okunskap

Fundera tillsammans med dina elever hur skolans webbplats kan bli mer trovärdig och tydlig gentemot olika besökare som kan tänkas söka information på webbplatsen.

Ge tips!

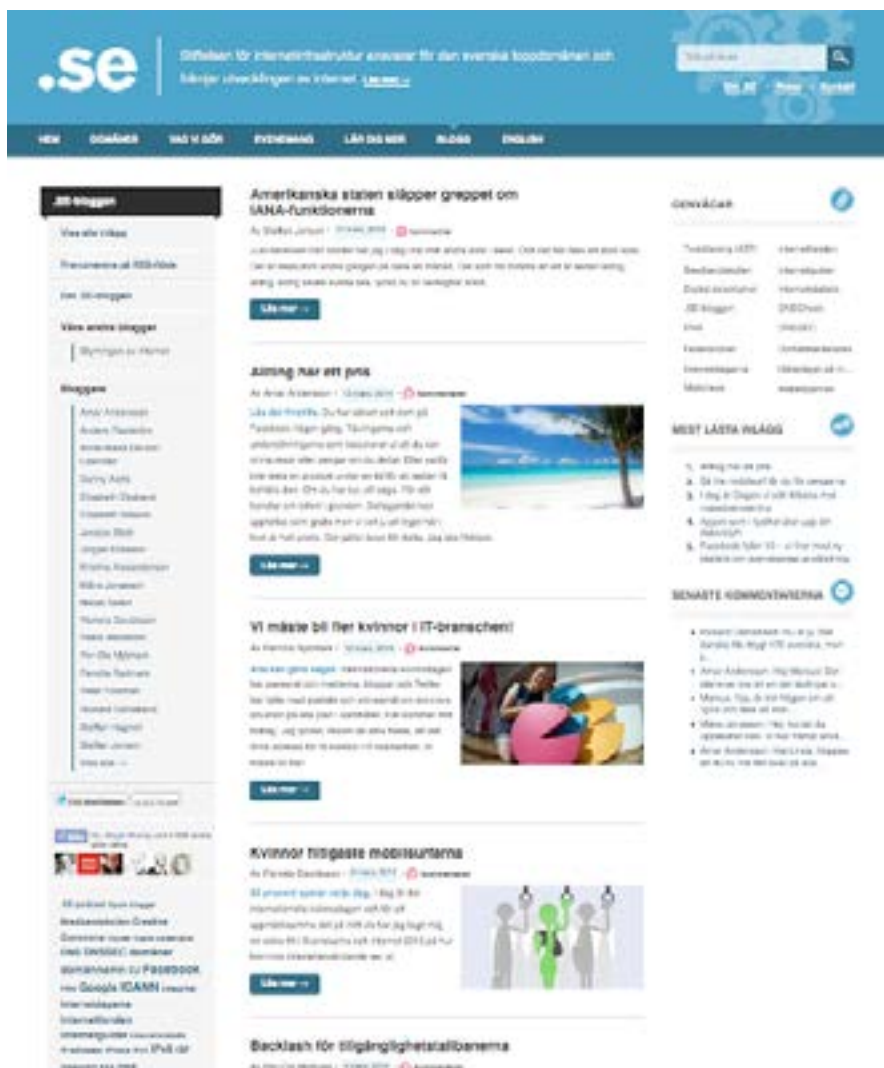
Övning 4

Bloggen som källa

Titta på .SE:s blogg www.iis.se/blogg och titta på hur bloggen presenteras.

- Vem står bakom källan?
- Hur presenterar sig bloggaren?
- Vem står bakom webbplatsen?
- Vilket är syftet med bloggen?

Värdera hur och om du skulle kunna använda bloggen som källa. Resonera med hjälp av vår infografik "Första hjälpen i källkritik" (se nästa sida).

www.iis.se/blogg

www.webbstjärnan.se/hur-gor-man-webb/infografik/forsta-hjalpen-for-kallkritik-pa-internet

Övning 5

Vem äger domänen?

Titta på skolans webbplats och undersök skolans webbadress. Använd iis.se (om skolans webbplats ligger på en .se-adress, annars kan du använda whois.com) och kolla upp vem som står som ägare till domänen.

Diskussionsfrågor:

- Varför är det viktigt att kunna ta reda på vem som äger en domän?
- Undersök domännamnet: blogg.se, vem äger den domänen?
- Vem/vilka äger blogspot.com? Och hur tar man reda på det?
- Vem har egentligen ansvar för det som finns på en webbplats? Är det domänägaren eller den som skriver innehållet på webbplatsen?

www.iis.se

Övning 6

Hur kommer det sig att Wikipedia träffar så högt i Google?

Vad påverkar hur högt en webbplats träffar i en google-sökning? Fråga dina elever och sammanfatta resultatet.

Vilka faktorer avgör var en webbplats hamnar i en googlesökning?

- Länkar till/från webbplatsen
- Nyckelord
- Dina tidigare sökningar
- Googles algoritmer
- Annonser

Varför kommer Wikipedia bland de första träffarna? Resonera tillsammans med dina elever kring förklaringar till varför Google ofta, eller nästan alltid, har Wikipedia-träffar som kommer bland de tio första.

Hur påverkar det vårt sätt att se på Wikipedia? Hur påverkar det vårt sätt att se på Google?

Vilken roll spelar det för en webbplats att komma högt upp i en google-sökning? Ökar det webbplatsens trovärdighet? Hur då? Resonera kring vårt sökbeteende, kring vikten av att dominera vissa sökord, affärsmodell, spam och köpta länkar.

Övning 8

Hur får du använda källor på internet?

www.webbstjarnan.se/hur-gor-man-webb/infografik/jag-hittade-en-bild-som-jag-vill-anvanda-pa-min-blogg

I ett samtal kring att använda källor är det viktigt att diskutera upphovsrätt och vad man får sprida och publicera på internet.

Vi rekommenderar att ni tar ställning till följande påståenden. Sant eller falskt?

Elevers skolarbete tillhör skolan	(sant / falskt)
Elever har upphovsrätt till det de skapar inom ramen för skolarbete	(sant / falskt)
Du kan citera en hel dikt	(sant / falskt)
Du kan citera fotografier	(sant / falskt)
När elevers fotografier publiceras på nätet ska fotografen (eleven) namnges vid publiceringen	(sant / falskt)
Så länge du anger källan till en bild får du använda den fritt	(sant / falskt)
De som lagt upp material på internet får skylla sig själv, allt på internet är fritt att kopiera	(sant / falskt)
Så länge man inte blir upptäckt får man kopiera (plagiera) andras texter	(sant / falskt)
Att återpublicera en bild som man hittat på nätet är stöld	(sant / falskt)
Wikipedia-artiklar får man kopiera fritt	(sant / falskt)

RESONEMANG KRING SVAREN FINNS PÅ NÄSTA SIDA.

Resonemang kring svaren

”Elevers skolarbete tillhör skolan”

Nej, elever har alla rättigheter till sitt skolarbete, och till skillnad från lärare är skolan inte elevers arbete. Elever får ingen ersättning (lön) för sitt skolarbete och det gör att de har alla rättigheter till det som de skapar inom ramen för skolan. Vilket innebär att elevers rättigheter bör respekteras och pedagoger/annan skolpersonal bör fråga om lov innan de sprider och använder elevers arbeten.

”Elever har upphovsrätten till det arbete som de skapar inom skolan”

Ja, elever har upphovsrätt till sina skolarbeten, om skolarbetet uppnår verkshöjd.

Lär dig mer om
upphovsrätt:

www.webbstjarnan.se/upphovsratt

”Du kan citera en hel dikt”

Nej, ett citat är att återge ett stycke av en annans verk, inom ramen för ett eget självständigt arbete. En dikt är ett helt verk och kan inte alltså inte citeras, med mindre än att man har upphovsmannens tillstånd, eller upphovsrätten har slocknat.

”Du kan citera fotografier”

Nej, för att ett citat ska vara ok måste det vara ett avsnitt av en annans verk inom ramen för ett eget självständigt arbete. Att beskära en bild och säga att det är ett citat är inte heller ok, eftersom en beskärning ses som en bearbetning av verket och för att man ska kunna göra det krävs tillstånd.

”När elevers fotografier publiceras ska eleven namnges”

Enligt den ideella rätten har upphovsmannen rätt att bli namngiven enligt god sed, så naturligtvis ska upphovsmannen namnges vid publicering.

«När ett verk återges offentligt med stöd av detta kapitel skall källan anges i den omfattning och på det sätt som god sed kräver samt får verket inte ändras i större utsträckning än användningen kräver.» Lag (1993:1007)

”Om du anger källan får du använda bilden fritt”

Nej, bilder skyddas av upphovsrättslagen och upphovsmannen har ensamrätt att bestämma över hur bilderna får spridas och användas och kopieras.

**Lär dig mer om
upphovsrätt:**

www.webbstjarnan.se/upphovsratt

Om du vill använda andras bilder behöver du få tillstånd av den som har rättigheterna till bilden, vanligtvis fotografen.

”De som lagt upp material på internet får skylla sig själv, allt på internet är fritt att kopiera”

Detta är en vanlig föreställning, och med den kommer också idén om att man fritt får använda det som andra har publicerat på nätet. Men upphovsrätten gäller även på Internet och det gör att du inte får fritt sprida och använda andras texter, bilder, filmer utan att fråga om lov.

”Så länge man inte blir upptäckt får man kopiera (plagiera) andras texter”

När du använder andras texter i samband med din bör du ange källan och vara tydlig med vad du bidragit med och vad du lånat av andra. Plagiat ses som fusk.

”Att återpublicera en bild på nätet är stöld”

Nej, det är inte stöld, det är ett upphovsrättsintrång. Om du vill använda andras material, bilder på nätet måste du fråga om lov innan du publicerar, dvs sprider bilden på nätet.

”Wikipedia-artiklar får man kopiera fritt”

Ja, man får kopiera Wikipedia-artiklar fritt, men du måste ange att det är Wikipedias text som du använder, samt att den är tillgänglig under Creative Commons licensen Erkännande Dela lika.

**Lär dig mer om
Creative Commons:**

www.webbstjarnan.se/creative-commons

Vill du veta mer?

- **Fler lärarhandledningar**
www.webbstjarnan.se/lararhandledningar
- **Har du frågor och funderingar?**
Hör gärna av dig till support@webbstjarnan.se
- **Hitta Webbstjärnan på webben**
www.webbstjarnan.se
www.facebook.com/webbstjarnan
www.twitter.com/webbstjarnan
www.instagram.com/webbstjarnan

